

Dúshlán agus deiseanna i gcur i bhfeidhm an Phlean Teanga i Limistéar Pleanála Teanga (LPT) Ghaeltacht na Mí

Margarita Neothallaigh

<https://doi.org/10.13025/ptnf-2d78>

Is léirmheas ar roinnt dúshlán agus deiseanna i gcur i bhfeidhm an Phlean Teanga i Limistéar Pleanála Teanga (LPT) Ghaeltacht na Mí é seo. Chuige sin, pléitear leagan amach an LPT; an Coiste Stiúrtha agus Pleanáil Áitiúil de réir Phlean Teanga Ghaeltacht na Mí (CPTGM); Plean Forbartha an Chontae agus agallaimh le triúr rannpháirtithe lena mbaineann, arb iad: Hannah Ní Dhoimhín, Comhordaitheoir Pleanála Teanga le hÚdarás na Gaeltachta; Dáithí Mac Cárthaigh, Cathaoirleach Choiste Pleanála Teanga Ghaeltacht na Mí; agus Hannah Ní Bhaoill, Oifigeach Pleanála Teanga.

Réamhrá

Is é Acht na Gaeltachta 2012 a thugann bunús reachtúil don phróiseas pleanála teanga nua. Foilsíodh an *Staidéar Cuimsitheach Teangeolaíoch ar Úsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht* in 2007. Mar fhreagra ar na moltaí sin a foilsíodh an *Straitéis 20 Bliain don Ghaeilge*, áit ar leagadh amach go mbeadh sainiú na Gaeltachta bunaithe ar chritéir theanga feasta agus ní ar chritéir thíreolaíochta. Achtaíodh Acht na Gaeltachta in 2012 chun feidhm a thabhairt don Straitéis 20 Bliain. Roinneadh an Ghaeltacht i 26 Limistéar Pleanála Teanga (LPT) agus caithfidh pobal gach LPT plean teanga a ullmhú don LPT le teacht le hAcht na Gaeltachta 2012 ionas go n-aithneofar an limistéar mar limistéar Gaeltachta feasta (Rialtas na hÉireann, 2012; An Roinn Ealaíon, Oidhreachta & Gaeltachta, 2016: 4). Mar chrann taca ag na Limistéir Phleanála Teanga Ghaeltachta, ainmníodh 16 Bhaile Seirbhíse Gaeltachta agus tá na bailte sin, ina bhfuil daonra de 1,000 duine nó níos mó, lonnaithe laistigh nó taobh leis an Limistéar féin. Ní mór do cheanneagraíocht sa Bhaile Seirbhíse Gaeltachta plean dá cuid féin a chur i dtoll a chéile agus

a aontú a rachaidh chun tairbhe do na Limistéir Phleanála Teanga Ghaeltachta atá i ngiorracht dó. Anuas ar na Limistéir Phleanála Teanga Ghaeltachta agus na Bailte Seirbhíse Gaeltachta, tá na Líonraí Gaeilge ann. Sna líonraí úd, atá taobh amuigh den Ghaeltacht, tarraingítear ar thacaíocht ó bhunmhais a chuireann leis an teanga agus faigheann siad maoiniú ón Stát faoi Fhoras na Gaeilge. Faoin Acht, ní mór do gach Limistéir Pleanála Teanga plean teanga seacht mbliana a chur le chéile má theastaíonn ón bpobal sin an stádas Gaeltachta a choinneáil. Ní mór don Aire Gaeltachta an plean teanga a cheadú sular féidir tús a chur le feidhmiú an phlean. Is í Roinn na Gaeltachta a mhaoiníonn na pleananna teanga agus riarann Údarás na Gaeltachta, atá ina phríomheagraíocht don phróiseas, an buiséad (Ó Giollagáin, 2014b: 107). Is é an sprioc atá ag an bpleanáil teanga sa chás seo ná lucht labhartha na Gaeilge a mhéadú agus buaná a dhéanamh ar úsáid na Gaeilge mar theanga teaghlaigh agus mar theanga pobail (An Roinn Cultúir, Oidhreacht & Gaeltachta, 2018: 7).

Modheolaíocht

Tá an taighde seo bunaithe ar an gcur chuige cáilíochtúil ar mhaithe le tuiscint a fháil ar an mbrí shóisialta atá laistiar de ghníomhartha daonna agus chun dul i ngleic le tuairimí éagsúla pearsanta na rannpháirtithe taighde. Is taighde bunaithe ar chás-staidéar é ina n-úsáidtear an t-agallamh leathstruchtúrtha. San agallamh leathstruchtúrtha, bíonn deis ag an taighdeoir struchtúr scaoilte a chur ar bun:

by deciding in advance the ground to be covered and the main questions to be asked. The detailed structure is left to be worked out during the interview, and the person being interviewed has a fair degree of freedom in what to talk about, how much to say, and how to express it (Drever, 1995).

Sa chás-staidéar, féadann an taighdeoir:

to closely examine the data within a specific context. In most cases, a case study method selects a small geographical area or a very limited number of individuals as the subjects of study (Zainal, 2007: 1).

Cuirtear an bhéim ar na focail seachas ar bhailiú agus ar anailís sonraí; cuirtear le creidiúnacht agus le barántúlacht na fianaise nuair a chuirtear dearchtaí na rannpháirtithe ina dtimpeallacht shóisialta féin san áireamh (Bryman, 2016: 380, 390, 393).

Laige a bhaineann leis an agallamh leathstruchtúrtha dar le Wengraf (2001: 194, luaite in Openakker, 2006: 3) is ea an ‘double attention’. Caithfidh an t-agallóir cluas a thabhairt don agallá agus cinnte a dhéanamh de go bhfuil a cheisteanna féin á bhfreagairt ag an am céanna. Tháinig trí mhóorthéama chun solais mar thoradh ar an anailís a rinneadh ar an bhfaisnéis agallaimh.

Téama a haon: Dúshlán agus deiseanna a bhaineann le leagan amach an LPT

Aistríodh pobal Gaelach go Ráth Chairn i gContae na Mí i dtríochaidí an chéid seo caite agus cruthaíodh Gaeltacht ann in aon turas. Athlonnaíodh an pobal ann mar chuid de bheartas teanga rialtas na linne chun an teanga a chaomhnú san Fhíor-Ghaeltacht agus í a leathnú tríd an mBreac-Ghaeltacht chuig an nGalltacht' (Ó Cuív, 1951: 29; Ó Riagáin, 1997; Walsh, 2012: 47). Éalú cuidithe ó chúinsí deacra maireachtála ar bheagán acra ina n-áiteanna dúchais a bhí ann. Tháinig dream as Conamara go Ráth Chairn agus dream go Baile Ghib ó áiteanna i gCorca Dhuibhne/Uíbh Ráthach; Tuar Mhic Éadaigh; Béal an Mhuirthead/Iorras; Fánaid/Gaoth Dobhair; agus Corcaigh (Pegley, 2007: 41). Dúirt Éamon De Valera, Taoiseach na linne, le toscaireacht a tháinig chuige 'de ghlór íseal go raibh sé faoi réir talamh a thabhairt do mhuintir na Gaeltachta' (Mac Aonghusa, 1985: 2).

Is fiú a lua go raibh Gaeilge i gContae na Mí agus go raibh feirmeoirí ag maireachtáil ar bheagán ag an am: 1,492 cainteoir a bhí ann in 1891 agus 3,312 cainteoir a bhí ann in 1926 (Ó Cuív, 1951: 80; CSO: 1926). Bhí 2,685 feirmeoir ag maireachtáil ar fheirmeacha 0-30 acra in 1926 i gContae na Mí (Pegley, 2007: 145). Roinneadh sciartha de 22 acra ar luacháil £20 le tabhairt d'imircigh sa Ghaeltacht nuachumtha (Pegley, 2007: 82).³ Tháinig deireadh leis an scéim athlonnaithe mar bheartas teanga i gContae na Mí ní ba luaithe ná in aon áit eile sa tír (Pegley, 2007: 30). Beartas teanga an dátheangachais a cuireadh i bhfeidhm ó 1965 ar aghaidh le foilsíú an Pháipéir Bháin um Athbheochan na Gaeilge (Ó Laoire, 2005: 258). Cuireadh beartas bunaithe ar rannpháirtíocht an phobail i bhfeidhm ón mbliain 2000 i leith, tréimhse ar a dtugtar 'ré úr don bheartas teanga' (Walsh, 2012: 47).

Is ceantar Gaeltachta intíre, comhréidh í Gaeltacht na Mí ina bhfuil an Abhainn Dhubh agus Abhainn Átha Buí (Coiste Pleanála Teanga Ghaeltacht na Mí (CPTGM), 2018: 3). Bronnadh stádas oifigiúil Gaeltachta ar an limistéar in 1967. Tá dhá cheantar ann: Ráth Chairn agus Baile Ghib. Is iad An Uaimh agus Baile Átha Buí an dá bhaile a aithnítear mar bhailte seirbhíse Gaeltachta sa limistéar (Treoirlínte Pleanála Teanga, 2018: 25). Beidh 'ról suntasach' ag na bailte maidir le seirbhísí poiblí agus saoráidí áineasa, sóisialta agus tráchtála a sholáthar do na pobail sna limistéir. Tá Baile Átha Cliath idir 55 agus 65 ciliméadar ón LPT, áit ina n-oibríonn go leor den daonra de 1,857 duine (CPTGM, 2018: 3-4). De bharr a ghaire is atá an LPT do Bhaile Átha Cliath, tá go leor dúshlán, idir theangeolaíoch agus shóisialta, le sárú i gcur i bhfeidhm an phlean teanga. Tháinig méadú ar an daonra san LPT seo murab ionann agus Gaeltachtaí eile.³ Ní hionann sin agus a rá go dtiocfaidh méadú coibhneasta

1 Fíor-Ghaeltacht: 'áit ina raibh 80 faoin gcéad ar a laghad den phobal ábalta an Ghaeilge a labhairt'; agus Breac-Ghaeltacht: 'áit ina raibh idir 25 agus 79 faoin gcéad ábalta an Ghaeilge a labhairt' (Walsh, 2012: 178).

2 Ceannaíodh talamh ó thiarnaí talún: Maher, Heffernan & Fessler (*Iris Oifigiúil* 15 Bealtaine 1934, luaithe in Pegley, 2007: 81).

3 Rinne Grant (2018) an chéad taighde ar phlean teanga Ghaeltacht Chiarraí Theas. Léiríonn sé go bhfuil titim daonra ann agus dlús daonra d'ochtár don chiliméadar cearnaithe (O'Keeffe & O'Sullivan,

ar líon na gcainteoirí Gaeilge sa limistéar. Tháinig méadú beag (1.5%) ar líon na gcainteoirí go 44.7% i Ráth Chairn ach tháinig laghdú (17.5%) ó 2006 i mBaile Ghib (Taighde 2017 i CPTGM, 2018: 24).

Agus an plean á ullmhú san LPT mar chuid den phróiseas, rinneadh taighde ar staid na teanga agus ar riachtanais an phobail san LPT faoi mar a mholann Ní Dhúda (2014: 20). Toghadh baill choiste – cúigeas as pobal Bhaile Ghib agus ceithre dhuine dhéag as pobal Ráth Chairn (CPTGM, 2018: 2). Toghadh Comhairleoir Pleanála Teanga, Coiste agus Cathaoirleach agus ainmníodh an Comharchumann mar cheanneagraíocht.⁴ Ceapadh Oifigeach Pleanála Teanga i mí Eanáir 2019.

Léargais agallaithe

Ach an oiread le taighde sóisialta ar bith, bhí léargais shonracha le tabhairt faoi deara in insintí éagsúla na rannpháirtithe sa taighde seo. Deir Hannah Ní Dhoimhín (2019) gurb iad difríochtaí spásúla i leagan amach an LPT idir Ráth Chairn agus Baile Ghib a chruthaíonn an chuma gur ‘oileáin’ iad an dá cheantar i nGaeltacht na Mí, rud lena n-aontaíonn Dáithi Mac Cárthaigh (2019) agus Hannah Ní Bhaoill (2019). Dar le Ní Dhoimhín (2019) go dteastaíonn teacht le chéile idir an dá áit, rud nach bhfuil ann go nádúrtha agus nach bhfuil ach ina phlean amháin. Dar léi go bhfuil difríochtaí sochtheangeolaíocha le tabhairt faoi deara idir an dá áit (Ní Dhoimhín, 2019). Deir sí go labhraíonn níos mó daoine an Ghaeilge go laethúil i Ráth Chairn ná i mBaile Ghib; gurb í Ráth Chairn áit na meánscoile lán-Ghaeilge, 10 míle ó Bhaile Ghib, agus go bhfuil áit lárnach don phobal i Ráth Chairn – rud a chruthaíonn deacracht le tarraingt le chéile an dá phobal (Ní Dhoimhín, 2019). Is fiú a lua, áfach, go bhfuil meánscoileanna eile níos gaire do Bhaile Ghib ach dá mbeifí ag iarraidh fanacht sa chóras oideachais Gaeltachta, chaithfí taisteal go Ráth Chairn.

Aontaíonn Ní Bhaoill (2019) gur dúshlán é cruinnithe a eagrú idir an dá áit. Tá sé níos fusa plean a chur i bhfeidhm i Ráth Chairn ná i mBaile Ghib ó tharla go bhfuil an coiste stiúrtha lonnaithe ann, chomh maith le Comharchumann láidir agus foirgneamh faoi leith faoina chúram. Dar léi nach bhfuil fáil ar áit dá leithéid i mBaile Ghib, go bhfuil sé deacair teacht ar halla agus nach raibh coiste Gaeilge ann go dtí le fíorghairid (Ní Bhaoill, 2019). Admhaíonn sí go gcruthaíonn sé sin dúshlán le himscaradh na n-acmhainní. Tuigeann sí gurb é nádúr na teanga é go mbeadh difríochtaí sochtheangeolaíocha le tabhairt faoi deara idir dhá cheantar atá scartha amach óna chéile. Bíodh is go bhfuil na ceantair gar dá chéile ní hé go mbíonn siad mar an gcéanna go sochtheangeolaíoch (Ní Bhaoill, 2019).

2017: 4; Grant, 2018). Tá dlús daonra de 0.023 duine don chiliméadar cearnaithe i nGaeltacht na Mí. Is buntáiste do LPT Ghaeltacht na Mí gurb é an t-aoisghrúpa is mó ná an grúpa idir 0 agus 19 mbliana d’aois – 30.5% (CPTGM, 2018: 4;). Tá tromlach na ndaoine os cionn 65 bliana in Uíbh Ráthach (Grant, 2018).

4 Bunaíodh an Comharchumann i Ráth Chairn i 1973 ‘le cúram a dhéanamh de ghníomhaíochtaí éagsúla agus d’fhorbairt pobail sa gceantar’ (CPTGM, 2018: 2).

Deir Dáithí Mac Cárthaigh (2019) go bhfuil líon na gcainteoirí chomh híseal sin i mBaile Ghib gurb í atógáil atá i gceist. Deir sé gur réachtáladh cruinnithe dátheangacha ag an tús i mBaile Ghib dá bharr.

Bhain cúinsí stairiúla le staid na teanga san LPT. Luann Mac Cárthaigh (2019) gur meascadh daoine le canúintí éagsúla le chéile ón tús agus go raibh muintir na Mí féin ina measc, rud lena n-aontaíonn Hannah Ní Bhaoill:

I Ráth Chairn mar is eol duit féin, tháinig na teaghlaigh as Conamara agus cineál bhí aithne acu ar a chéile nuair a tháinig siad anseo agus go leor acu bhí gaol eatarthu agus iad ag teacht anseo agus ar an ábhar sin naisc siad níos fearr ...agus i mBaile Ghib bhi sé iontach éagsúil, bhí dreamanna ann ó Thír Chonaill, Maigh Eo, Kerry, Corcaigh fiú, agus bhí sé i bhfad níos deacra acu sin ó thaobh canúintí agus fiú ní raibh an aithne acu ar a chéile ach oiread, bhí sé níos deacra an pobal sin a chothú (Ní Bhaoill 2019).⁵

In ainneoin na ndúshlán atá le sárú sa limistéar, aithníonn na rannpháirtithe go gcuireann an próiseas go leor deiseanna ar fáil chun an dá phobal a tharraingt le chéile. Déanfar naíonra a athbhunú i mBaile Ghib (CPTGM, 2018: 52). Mura mbunaítear naíonra lán-Ghaeilge ann, beidh ag teip ar an bpróiseas pleanála teanga go hiomlán dar le Dáithí Mac Cárthaigh (2019). Táthar ag súil go mbeidh comhoibriú idir na Bailte Seirbhíse Gaeltachta agus na tuismitheoirí/caomhnóirí a oibríonn iontu (CPTGM, 2018: 52).⁶ Cuimsíonn sé sin naíonraí, naíolann Ghaeltachta agus sruth seirbhísí Gaeilge eile (CPTGM, 2018: 84). Is le tacaíocht ó Údarás na Gaeltachta agus ó Chomhar Naíonraí na Gaeltachta⁷ a bhunófaí naíonra agus naíolann Ghaeltachta i mBaile Ghib (CPTGM, 2018: 84). Moltar na nithe seo a leanas a chur ar bun agus a dhéanamh: club iarscoile sa dá áit a fheidhmíonn go rothlach, grúpaí a thacódh le tuismitheoirí ar bheagán Gaeilge go neamhfhoirmeálta (CPTGM 2018: 87, 91), páirc spraoi in áit lárnach chun an Ghaeilge a choinneáil in uachtar, an oiread Gaeilge agus is féidir a úsáid, comhspás sóisialta, teagmháil idir clubanna sna ceantair, bus aisfhillte idir an dá áit a chruthódh nasc láidir eatarthu, club leabhar sa dá áit, ceithre scoláireacht Ghaeltachta iomlána agus ceithre leathscoláireacht Ghaeltachta a leithdháileadh go cothrom idir an dá áit, agus an Ghaeilge a chur chun cinn tríd an gCumann Lúthchleas Gael (CPTGM, 2018: 93, 96, 97, 101, 105, 117, 120, 135).

Is dúshlán mór é ceantar amháin a atógáil le Gaeilge, agus ceantar eile a chothú go comhuaineach. Dar le Ní Bhaoill (2019) go gcuireann sé an-dua ar imscaradh na n-acmhainní. D'fhéadfaí cleachtais LPTanna eile atá roinnte ar an gcaoi chéanna a thógáil mar eiseamláirí,

5 Tagraíonn Hindley (1990: 131) do mheascán canúintí i measc inimirceach i nGaeltacht na Mí nach raibh chun leas an phobail.

6 Is iad Baile Átha Buí agus An Uaimh na bailte seirbhíse don Limistéar de réir Acht na Gaeltachta 2012 a sholáthraíonn rochtain ar sheirbhísí sláinte agus eile (CPTGM, 2018: 10).

7 Soláthraíonn Comhar Naíonraí na Gaeltachta 'seirbhísí luathbhlianta as Gaeilge sa Ghaeltacht'. Tuilleadh eolais ag: <http://www.comharnaionrai.ie/>.

mar shampla, Limistéar Pleanála Teanga Dhúiche Sheoigheach agus Thuar Mhic Éadaigh. Maidir leis an LPT áirithe sin, cruthaíonn sé deacrachtaí don Oifigeach Pleanála Teanga go dtiteann an dá cheantar faoi scáth an LPT céanna ó tharla gur beag ceangal sóisialta atá eatarthu i bhfianaise sléibhte agus lochanna a bheith á scaradh óna chéile (PTCDS, 2018: 6). Tá an triúr rannpháirtithe ar aon fhocal i dtaobh na feasachta a d'fhéadfaí a mhúscailt in LPT Ghaeltacht na Mí a rachadh chun tairbhe an phróisis ag leibhéal an phobail (Ní Dhoimhín, 2019; Mac Cárthaigh, 2019; Ní Bhaoill, 2019).

Téama a dó: Dúshlán agus deiseanna leis an gCoiste Stiúrtha

Míníonn Ní Dhúda (2014: 17) ról an choiste stiúrtha i gcomhthéacs na pleanála teanga ag an micrileibhéal.⁸ Molann sí go dtoghfaí coiste stiúrtha de bhaill (8–12 ball) ionadaíocha ó réimsí éagsúla sa cheantar. D'oibreoidís mar pháirtithe leasmhara a mbeadh rannpháirtíocht acu i gcinntí caiteachais i gcomhar leis an Oifigeach Pleanála Teanga.

Tá an rannpháirtíocht ina cloch choirnéil faoin bpróiseas. Ar an ábhar sin, deir an saineolaí Mac Giolla Chríost an méid seo:

the negotiation of the sustainability of threatened languages would become a matter of shared ownership and responsibility for agents in the public, the private and the voluntary and community sectors alike. (2006: 248).

Tá, de réir phlean teanga Ghaeltacht na Mí, ról leanúnach ag an gcoiste stiúrtha, go n-athshaineofaí a ról 'lena gcur in oiriúint don obair' agus go n-earcófaí baill nua ag cruinniú cinn bhliana (CPTGM: 8). Deir Hannah Ní Bhaoill (2019) gur obair leanúnach í an phleanáil teanga agus nach dtiocfaidh deireadh le ról an choiste nuair a cheapfar an tOifigeach Pleanála Teanga.⁹ Dar le Ní Bhaoill (2019) go bhfuil gá go leantar ar aghaidh agus go mealltar daoine nua le freastal ar chruinniú cinn bhliana. Dar léi go raibh obair chrua le déanamh leis na suirbhéanna agus leis an mbuntaighde ag an tús – ag dul ó dhoras go doras (Ní Bhaoill, 2019). Dearbhaíonn sí go réitíonn sí go maith leis an gcoiste agus go n-eagraítear cruinnithe uair sa mhí chun cúraimí a phlé (Ní Bhaoill, 2019). Molann sí go bhfreastalódh líon ionadaíoch ball ar na cruinnithe (Ní Bhaoill, 2019). Tuigeann sí go bhfuil baill den choiste ag obair go lánaimseartha agus go bhfuil a lán coistí ann (Ní Bhaoill, 2019). Dar léi go mbíonn baill sásta glacadh le moltaí úra agus go mbíonn ceisteanna faoin airgead acu, mar aon léi féin, ar ghá iad a shoiléiriú (Ní Bhaoill, 2019).

8 Is próiseas ag an micrileibhéal í an phleanáil teanga atá bunaithe 'ar chur chuige daonlathach rannpháirtíoch' ag leibhéal an phobail (Ní Dhúda, 2018: 6).

9 Pléann Ní Dhúda ceist an leanúnachais, mar shampla: 'Moltar do thaighdeoirí muintearas a chothú le muintir na háite ach spás a aimsiú chun machnamh criticiúil a dhéanamh go leanúnach (Ní Dhúda, 2014: 25).

Luann Mac Cárthaigh (2019) go bhféadfadh ualach a bheith ar mhuintir na háite. Tá an tuairim seo ag teacht leis an méid a deir Ó Giollagáin:

But at the same time the State expects the least-resourced branch of the state sector, local co-ops and community councils, to draft language plans, albeit under the supervision of Údarás na Gaeltachta (the Gaeltacht Act 2012: (§2.7(6)). This has the appearance of weak leadership in that the strong are subcontracting language planning responsibilities, which require 'knowledge and experience, to the lowest rung on the ladder, without providing the resources to succeed in this endeavor (2014b: 109).

Deir Hannah Ní Dhoimhín (2019), Comhordaitheoir Pleanála Teanga le hÚdarás na Gaeltachta, go soláthraíonn an tÚdarás comhairle agus tacaíocht don Oifigeach Pleanála Teanga. Dar léi go bpléitear cúrsaí maoinithe agus pleanála agus dearbhaíonn sí go bhfuil roinnt mhaith acmhainní ann don phróiseas (Ní Dhoimhín, 2019).

Oibríonn an coiste ar bhonn deonach mar nasc idir an Cheanneagraíocht agus an tOifigeach Pleanála Teanga. Sa mhúnla comhpháirtíochta seo, tá an coiste páirteach i gcinntí caiteachais agus inmharthanachta. Tá an coiste ina phríomhúinéir ar chúig bheart é féin: Coiste Pleanála Teanga na nÓg; Fostaíocht trí Ghaeilge; Seirbhísí Stáit; Club Leabhar; agus, Ciste Lánroghnach (CPTGM, 2018: 129). Cur chuige daonlathach rannpháirtíoch 'fréamhaithe ag micrileibhéal an phobail' a mholann Ní Dhúda (2014: 6) chun próiseas na pleanála teanga a chur ag obair go háitiúil. Is chuige sin a mholtar an Coiste Stiúrtha chun glór a thabhairt don phobal i gcur i bhfeidhm an phróisis. Comhthreomhar leis sin, cuireann Údarás na Gaeltachta tacaíocht agus saíneolas ar fáil don choiste agus don Oifigeach Pleanála Teanga agus iad i mbun oibre. De bharr a sholúbtha is atá an córas seo, ligeann sé cead don earnáil dheonach ról gníomhach dearfach a ghlacadh chuici féin freisin. D'fhéadfadh go n-éireodh thar barr leis an gcur chuige seo, ach faoi mar a deir na rannpháirtithe, tá rath an phróisis ag brath ar bhaill nua fuinniúla a bheith ag glacadh páirte in imeachtaí an choiste go leanúnach agus in imeachtaí na pleanála teanga trí chéile. Léiríonn an méid sin an laige a aithníonn Ó Giollagáin (2014b: 109) sa chóras; is é sin go bhfuil freagracht i bhfad róthrom leagtha ar na coistí áitiúla, dar leis.

Téama a trí: Dúshláin agus deiseanna le cúrsaí pleanála áitiúla

Deir Ní Dhoimhín (2019) go bhfuil seirbhísí sóisialta poiblí de dhíth ar phobal ar bith agus ar phobail Ghaeltachta go háirithe, seirbhís leathanbhanda agus córas tithíochta san áireamh. Deimhníonn an triúr agallaithe go gcaithfeadh go mbeadh 'coinníoll láidir teanga' curtha le haon chead pleanála i nGaeltacht na Mí (Ní Dhoimhín, 2019; Mac Cárthaigh, 2019; Ní Bhaoill, 2019). Deir Ní Dhoimhín (2019) agus Mac Cárthaigh (2019) go gcaithfeadh go mbeadh cainteoirí gníomhacha Gaeilge ina gcónaí san LPT.

Dar le Mac Cárthaigh (2019) go mbíonn cúraimí pleanála ann don duine a chónaíonn taobh istigh de theorainneacha an Limistéir Phleanála Teanga. Labhair sé ar chlár teilifíse *Timpeall na Tíre* faoin dochar a d'fhéadfadh forbairt tithíochta mí-oiriúnach a dhéanamh don cheantar (Mac Cárthaigh, 27 Aibreán 2019). Cuireadh iarratas conspóideach faoi bhráid Chomhairle Contae na Mí, a bhain le forbairt i lár Ráth Chairn. Ba í an imní a bhí ar Ní Bhaoill (2019) i dtaobh na forbartha sin ná gur tithe móra a bheadh á dtógáil i lár na Gaeltachta murab ionann agus tithe inacmhainne.¹⁰ Deir Mac Cárthaigh (2019) agus Ní Bhaoill (2019) go dtugtar 'buille tubaisteach' don teanga nuair a thagann daoine aonteangacha Béarla isteach a chuireann coibhneas teanga trína chéile. Luann Mac Cárthaigh (2019) go bhfuil áiteanna i Ráth Chairn ina bhfuil an coibhneas teanga 'bun os cionn' ó tharla gur díoladh tithe le daoine aonteangacha Béarla. Aontaíonn Ní Bhaoill (2019) agus Ní Dhoimhín (2019) go gcaithfeadh go mbeadh sé de dhualgas ar Chomhairlí Contae rialacha a chur i bhfeidhm i dtaobh cead pleanála sna Gaeltachtaí.

Riarann an tAcht um Pleanáil agus Forbairt 2000 10(2) (m) ceist na pleanála ina bhfágтар cúrsaí pleanála faoin gComhairle Contae.¹¹ Luann Mac Cárthaigh (2019) gur cuireadh coinníollacha teanga i bhfeidhm i mBearna, i Maigh Cuilinn agus sa Rinn de bharr fadhbanna pleanála sna Gaeltachtaí sin. Baineann coinníoll teanga sonracha le forbairtí tithe príobháideacha i bPórt Láirge ina bhfuil seasca faoin gcéad de thithe leithroinnte dóibh siúd a bhfuil líofacht na Gaeilge acu (*Waterford Development Plan: 155*).¹² Tá 'clásal feidhme teanga' i bPlean Chontae na Gaillimhe – roinntear tithe ar bhonn úsáid laethúil na teanga (*Galway Development Plan: 60*).¹³ Bhainfeadh critéir le coinníoll teanga. Luann Mac Cárthaigh (2019) dá gcuirfí leibhéal B2 de *Comhchreat Tagartha na hEorpa um Theangacha* i bhfeidhm mar riachtanas do chead pleanála agus dá scaoilfí daoine isteach ar an mbonn sin, go mbeadh sé sin ina rud deimhneach don teanga i nGaeltacht na Mí. Deir Ní Bhaoill (2019) gurbh é leibhéal an Teastais Shóisearaigh a bheadh mar shlat tomhais. Dar le Mac Cárthaigh (2019)

10 Ba é an t-iarratas a chuir Colm Ó Griofa isteach ná (a) teach aíochta trí stór ar an gcúinne (30 seomra leapa le seomraí folctha) a thógáil le seomraí comhdhála/cruinnithe; páirceáil choimhdeach le rochtain/amach ar an dá bhóthar agus (b) forbairt chonaitheach a chuimsíonn 28 teach aon stór go leith (meath.ie/council/planning; Rathcairn Co. Na Mí KA/190433 12/04/2019 21/11/2019).

Diúltaíodh don iarratas 18.12.19 mar nach raibh coinníollacha do spás poiblí (15%) 'comhlionta' ach gan aon cheist faoi chaomhnú na teanga dar le Ó Cróinín a labhair ar son Chomharchumann Ráth Chairn (*Adhmhaidin*, 19.12.19).

11 Faoin Acht sin, fágтар Cúrsaí Pleanála faoi gComhairle Contae. Pléitear an Ghaeltacht ar leathanaigh 209-210.

12 *Furthermore the Planning Authority shall attach a linguistic condition, where necessary, for private housing developments requiring that 60% of the total residential element shall be restricted to ownership by persons who have demonstrated to the Planning Authority a reasonable fluency in the Irish language.*

13 *A Language Enurement Clause will be applied on a portion of residential units in developments of two or more units. The proportion of homes to which a Language Enurement Clause applies will be a minimum of 80% (rounded up) or to the proportion of persons using the Irish Language on a daily basis, in accordance with the latest published Census whichever is the greater.*

gurb í an tslat tomhais a úsáidtear sa Rinn, áit inar ceannaíodh tithe ar thalamh an Údaráis, i dtaobh cead pleanála na Gaeltachta ná go gcaithfidh 60% den phobal a bheith ina chainteoirí laethúla Gaeilge agus go gcuirfí 40% de na tithe a thógfar ar leataobh do mhuintir na háite.

Deirtear i bPlean Chontae na Mí go n-aithnítear go bhféadfadh dochar a dhéanamh do ‘*use, visibility and status of the Irish language*’ le ‘forbairtí cónaithe nua’ (*Meath County Development Plan: 558*). Admhaíonn Ní Bhaoill (2019) agus Mac Cárthaigh (2019) go bhfuil comhlíonadh dualgas i leith tithíochta agus fiontraíochta in LPT Ghaeltacht na Mí ina chúis imní dóibh.¹⁴ Beartaíodh sa Phlean Teanga go mbeadh comhordú agus comhoibriú idir an plean teanga agus Comhairle Contae na Mí, go mbeadh cruinnithe rialta agus Fóram Fiontraíochta ann agus go bhfostófaí Oifigeach Gaeilge sa Chomhairle Contae (CPTGM: 123). Tá éiginnteacht ag baint leis seo fós ach beifear ag súil go gcothófaí níos mó muiníne sa chóras cead pleanála i nGaeltacht na Mí má bhíonn coinníoll teanga á éileamh.

Conclúid

Tá dúshlán agus deiseanna i bpróiseas na pleanála teanga go háitiúil i Limistéar Pleanála Teanga Ghaeltacht na Mí. Is dúshlán faoi leith é imscaradh na n-acmhainní idir ceantar láidir Gaeilge agus ceantar lag Gaeilge atá scartha óna chéile. D’fhéadfadh eiseamláirí LPTanna eile a thógáil san áireamh. Táthar ag dul i ngleic leis an dúshlán seo le beartais áirithe ag leibhéal an phobail, faoi stiúir an Oifigigh Phleanála Teanga, chun na háiteanna a tharraingt le chéile: clubanna, grúpaí tacaíochta, comhspásanna, bus aisfhillte agus idirghníomhaíochtaí eile.

Is é an dara dúshlán ná acmhainní daonna a bhainistiú, rud a chuimsíonn an obair dheonach chomh maith (Ó Giollagáin, 2014b: 109; Mac Giolla Chríost, 2006: 248). Deimhníodh go mbeidh tacaíocht, comhairle, saineolas agus aiseolas le fáil ó Údarás na Gaeltachta. Tá deiseanna sa phróiseas ach caithfear an leanúnachas a choinneáil trí idirphlé bisiúil fóna a chothú idir an coiste stiúrtha, an tOifigeach Pleanála Teanga agus Údarás na Gaeltachta.

Is é an tríú dúshlán atá ann ná cúrsaí pleanála i dtaobh tithíochta san LPT a d’fhéadfadh an coibhneas teanga a chur as a riocht. Tá deiseanna níos mó muiníne a chruthú le coinníoll láidir teanga sa chead pleanála ag leibhéal na Comhairle Contae. D’fhéadfadh nósanna imeachta in LPTanna eile a thógáil mar eiseamláirí. Moltar caighdeán TEG a chur leis an gcoinníoll teanga ar a laghad mar rud deimhneach don teanga chun an creimeadh a sheachaint. Is rud dearfach é go n-aithníonn an Chomhairle Contae go bhféadfadh tithíocht mhíchuí dochar a dhéanamh do LPT.

14 Ar an ábhar sin, d’fhéadfaí a rá go bhfuil creimeadh ar chumhachtaí rialtais áitiúil ar siúl. Luann Colgan san *Irish Times*: ‘It is at our peril that we allow a creeping centralisation to restrict and reduce local autonomy’ (*The Irish Times*: 2 Dec 2019).

Leabharliosta

Leabhair

An Roinn Cultúir, Oidhreacht & Gaeltachta, (2018) *Treoirlínte Pleanála Teanga*. Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair.

Bryman, A., (2016) *Social research methods*. Oxford: Oxford University Press.

Drever, E., (1995) *Using Semi-Structured Interviews in Small-Scale Research: A Teacher's Guide*. Glasgow: Scottish Council for Research in Education.

Hindley, R., (1990) *The Death of the Irish Language*. London: Routledge.

Ní Dhúda, L., (2014) *Roghanna: Lámhleabhar Eolais faoin bPleanáil Teanga*. Glór na nGael: Baile Átha Buí. Le fáil ag: DOI: 10.1075/lplp.38.2.01gio.

Ó Cuív, B., (1951) *Irish dialects and Irish-speaking districts: three lectures*. Dublin: DIAS.

Ó Riagáin, P., (1997) *Language policy and social reproduction: Ireland 1893–1993*. Dublin: Clarendon Press.

Ailt

Farrell, J.M., Johnston, M.E. & Twynam, G.D., (1998) 'Volunteer motivation, satisfaction, and management at an elite sporting competition.' *Journal of Sport Management*, 12(4), 288–300.

Grant, S., (2019) 'Léirmheas ar Phlean Teanga Uíbh Ráthaigh.' *Léann Teanga: An Reiviú*, 29–39.

Hamel, G., Prahalad, C.K., (1989) 'Strategic Intent.' *Harvard Business Review*.

Mac Aonghusa, C., (1985) 'Gaeltacht Ráth Cairn.' *Comhar*, 44(4), 4–7.

Mac Donnacha, J., (2000) 'An integrated language planning model.' *Language Problems and Language Planning*, 24(1), 11–35.

- Mac Giolla Chríost, D., (2006) 'Micro-level Language Planning in Ireland.' *Language Planning in Local Contexts*, 75–93.
- Morgan, G., (2001) 'Welsh: A European Case of Language Maintenance.' *The Green Book of Language Revitalization in Practice*, 107–118.
- Norris, M.J., (1998) 'Canada's aboriginal languages.' *Canadian Social Trends*, 51(36), 19–27.
- Ó Giollagáin, C., (2014) 'From Revivalist to Undertaker: New developments in official policies and attitudes to Ireland's "First Language".' *Language Problems & Language Planning*, 38 (2), 1.
- Ní Dhúda, L., (2017) 'Language management and language managers: who are the Irish language managers in Breacbhaile?' *International Journal of Sociolinguistics*. 217–43.
- Ó hIfearnáin, T., (2009) 'Irish-speaking society and the state.' Ball, M.J. & Müller (eag.) *The Celtic Languages*. Routledge Language Family Descriptions, 2nd ed. (1993). London, New York: Routledge. 539–86.
- Ó Laoire, M., (2005) 'The Language Planning Situation in Ireland.' *Current Issues in Language Planning*, 6(3), 251–314.
- Opdenakker, R., (2006) 'Advantages and disadvantages of four interview techniques in qualitative research.' *Forum qualitative sozialforschung/forum: Qualitative social research*, 7(4).
- Walsh, J., (2012) 'Sainiú na Gaeltachta agus an Rialachas Teanga.' Ó hIfearnáin, T. & Ní Neachtain, M. (eag.) *An tSochtheangeolaíocht: Feidhm agus Tuairisc*. Baile Átha Cliath: Cois Life. 177–94.
- Zainal, Z., (2007) 'Case study as a research method.' *Jurnal Kemanusiaan*, 5(1).

Tráchtais

- Pegley, S., (2007) *The Development and Consolidation of the Gaeltacht Colony Rath Cairn, Co. Meath 1935-1948*. Tráchtas Dochtúireachta. Ollscoil Mhá Nuad.

Reachtaíocht an Oireachtais agus Ionstraimí Reachtúla

An tAcht um Pleanáil agus Forbairt, 2000.

Agallaimh

Ní Dhoimhín, H., (2019) Agallamh le Hannah Ní Dhoimhín, 19 Meitheamh.

Mac Cárthaigh, D., (2019) Agallamh le Dáithí Mac Cárthaigh, 4 Iúil.

Ní Bhaoill, H., (2019) Agallamh le Hannah Ní Bhaoill, 15 Iúil.

Clár Raidió

Ó Cróinín, E., (2019) 'Adhmhaidin', RTÉ Raidió na Gaeltachta, 19 Nollaig.

Clár Teilifíse

Mac Cárthaigh, D., (2019) 'Timpeall na Tíre', TG4, 27 Aibreán.

Pleananna Teanga

Plean Teanga do Limistéar Pleanála Teanga Dúiche Sheoigheach agus Tuar Mhic

Éadaigh: <http://www.discoverjoycecountry.com/wp-content/uploads/2017/10/Dre%CC%81acht-10-10-17.pdf>

Plean Teanga do Limistéar Pleanála Teanga Ghaeltacht na Mí (CPTGM) [http://www.](http://www.udas.ie/wp-content/uploads/2019/02/Plean-Teanga-do-Limist%C3%A9ar-Plean%C3%A1la-Teanga-Ghaeltacht-na-M%C3%AD-05.07.18-)

[udas.ie/wp-content/uploads/2019/02/Plean-Teanga-do-Limist%C3%A9ar-Plean%C3%A1la-Teanga-Ghaeltacht-na-M%C3%AD-05.07.18-](http://www.udas.ie/wp-content/uploads/2019/02/Plean-Teanga-do-Limist%C3%A9ar-Plean%C3%A1la-Teanga-Ghaeltacht-na-M%C3%AD-05.07.18-)

Plean Teanga do Limistéar Pleanála Teanga Ghaoth Dobhair, Anagaire, Rann na Feirste

agus Loch an Iúir: <http://mptiarthuaiscirt.ie/wp-content/uploads/2016/12/>

Pleananna Forbartha na gContaetha

<https://consult.meath.ie/en/consultation/meath-draft-county-development-plan>

[https://www.meath.ie/council/council-services/planning-and-building/
planning-permission/view-or-search-planning-applications](https://www.meath.ie/council/council-services/planning-and-building/planning-permission/view-or-search-planning-applications)

<https://meathcountydevelopmentplan.files.wordpress.com/2011/01/rathcairn-written-statement.pdf>

<https://meathcountydevelopmentplan.files.wordpress.com/2011/01/meath-county-development-plan-2013-2019-consolidated-version-december-2016.pdf>

[file:///C:/Users/pc%20owner/Desktop/Gaeltacht%20LAP%202008%20-2018%20
\(Amended%2025%20March%202013\).pdf](file:///C:/Users/pc%20owner/Desktop/Gaeltacht%20LAP%202008%20-2018%20(Amended%2025%20March%202013).pdf)

[http://www.waterfordcouncil.ie/media/plans-strategies/development-plan/county/
Volume%201%20-%20Written%20Statement/Chapter%209.pdf](http://www.waterfordcouncil.ie/media/plans-strategies/development-plan/county/Volume%201%20-%20Written%20Statement/Chapter%209.pdf)

Foinsí eile

[https://www.cso.ie/en/media/csoie/releasespublications/documents/population/2017/
Caibidil_7_An_Ghaeilge_agus_An_Ghaeltacht_nuashonr%C3%BA.pdf](https://www.cso.ie/en/media/csoie/releasespublications/documents/population/2017/Caibidil_7_An_Ghaeilge_agus_An_Ghaeltacht_nuashonr%C3%BA.pdf)

[https://www.irishtimes.com/opinion/letters/
why-we-need-to-protect-local-government-1.4099727](https://www.irishtimes.com/opinion/letters/why-we-need-to-protect-local-government-1.4099727)

<http://www.irishstatutebook.ie/eli/2000/act/30/section/10/enacted/en/html#sec10>